

Industrien har nedlagt over halvdelen af de ufaglærte stillinger siden 2000

Mens beskæftigelsen af personer med en videregående uddannelse er steget stødt siden 2000, er ca. 24 pct. af de ufaglærte stillinger blevet nedlagt. En del af forklaringen ligger i, at udbuddet af ufaglært arbejdskraft er faldet. Men det er ikke hele forklaringen. En del af forklaringen ligger også i en reduceret efterspørgsel efter ufaglært arbejdskraft, som giver ufaglærte udfordringer, når de enten må skifte branche eller må uddanne sig for at finde beskæftigelse. Særligt udviklingen i industrien synes at øge udfordringerne for ufaglærte. Industrien har reduceret antallet af beskæftigede med 32 pct. i perioden 2000-2012, og særligt de ufaglærte stillinger er blevet nedlagt. Hele 52 pct. af de ufaglærte stillinger i industrien er nedlagt siden 2000, svarende til ca. 90.000 beskæftigede. De ufaglærte har således stået for ca. 63 pct. af beskæftigelsestabet i industrien, selv om de kun udgjorde 39 pct. af de beskæftigede i industrien i 2000. Den procentuelle nedgang for ufaglærte har dermed været mere end 2½ gange så høj som for de øvrige beskæftigede i industrien.

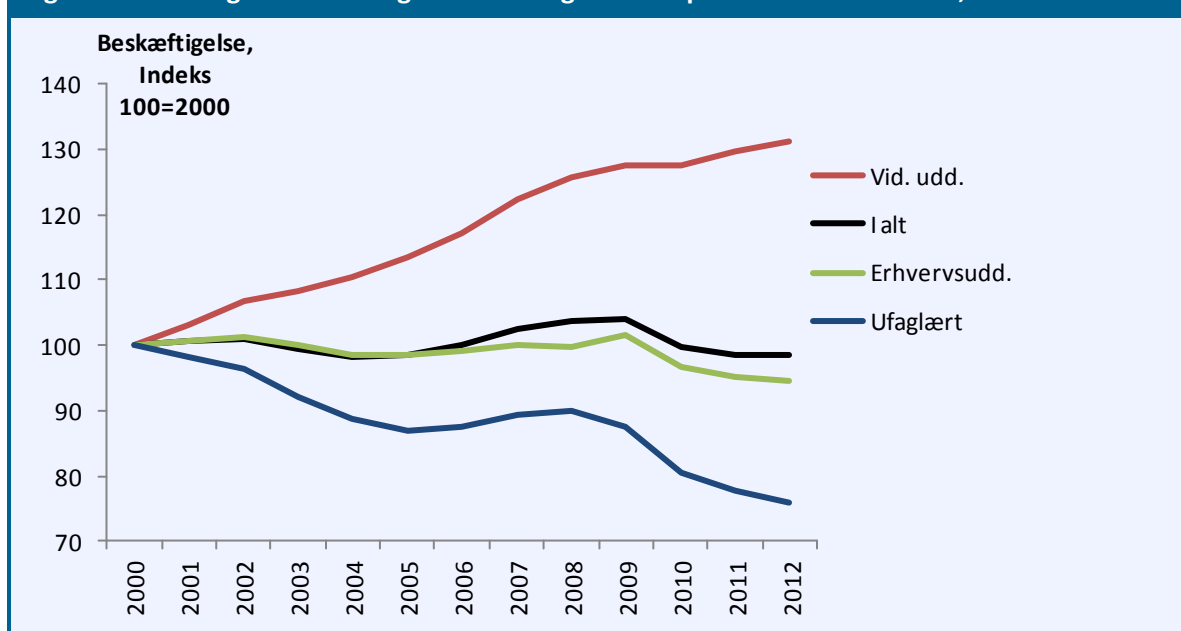
En del af den reducerede industribeskæftigelse skyldes en strukturændring, som medfører, at servicesektoren udgør en stadig større andel af økonomien. Den udvikling forventes at fortsætte. Når Danmark er blandt de lande med den største nedgang i industribeskæftigelsen siden 2000, hænger det dog også sammen med den svækkelse i konkurrenceevnen, der har fundet sted i samme periode. En svag konkurrenceevne har derfor udgjort en særlig udfordring for de ufaglærte, da de påvirkes kraftigt af nedgang i industrien. For at lempe udfordringerne for de ufaglærte kan det derfor anbefales at gennemføre politikker, som forbedrer konkurrenceevnen. Konkret kan politikere lette afgifter og regulative byrder på erhvervslivet, hvilket vil forbedre konkurrenceevnen direkte. Desuden vil moderate lønstigninger (både inden for industrien og i erhverv der er underleverandører til industrien) kunne modvirke forværringen i konkurrenceevnen siden 2000.

Beskæftigelsen skifter fra ufaglærte til personer med videregående uddannelse

Siden 2000 er den samlede danske beskæftigelse for de 16-66årige faldet med ca. 1,5 pct., hvilket svarer til under 40.000 personer færre i beskæftigelse.¹ Bag denne udvikling ligger der dog et fald i antallet af ufaglærte i beskæftigelse på ca. 218.000 personer, hvilket svarer til et fald på 24 pct. af beskæftigede ufaglærte, jf. figur 1.

¹ Opgørelsen er baseret på Danmarks Statistiks RAS-database. Tallene kan afvige fra Nationalregnskabs opgørelse.

Figur 1. Beskæftigelsesudvikling for 16-66årige fordelt på uddannelsesniveau, 2000-2012

Anm.: Gruppen 'Uoplyst' er ikke medtaget i grafen. Der har her været en stigning på 112 pct., dvs. ca. 36.000. Statistikken er sammensat af forskellige tidsserier. Danmarks Statistik vurderer, at data for perioden 2000-2008 er overvurderet svarende til ca. 60.000 personer i 2009. På baggrund af dette er data for 2000-2008 nedjusteret med 2,2 pct. for alle uddannelsesgrupper.

Kilde: Danmarks Statistiks RAS-database

Samtidig er antallet af personer i beskæftigelse med en videregående uddannelse steget med ca. 200.000, hvilket svarer til en stigning for denne gruppe på 31 pct. over perioden 2000-2012.

Skiftet i beskæftigelsen fra ufaglærte til højtuddannede kan både være resultatet af en lavere efterspørgsel efter ufaglært arbejdskraft og af et lavere udbud af ufaglært arbejdskraft.

Overordnet set vil det effektive udbud af arbejdskraft styre beskæftigelsen på langt sigt. På kort sigt kan kombinationen af rigiditet på arbejdsmarkedet og ændringer i udbuddet (fx ved kortere dagpengeperiode eller pensionsreformer) eller efterspørgslen på arbejdskraft (fx ved lavkonjunktur) dog betyde, at beskæftigelsen afviger fra det effektive udbud af arbejdskraft.

For at finde årsagen til den faldende ufaglærte beskæftigelse vil det derfor være oplagt at holde beskæftigelsen op mod det effektive udbud i årene 2000-2012. Analysen af baggrunden til den lavere ufaglærte beskæftigelse vanskeliggøres imidlertid af, at det effektive udbud ikke kan observeres direkte. Eksempelvis er en registreret ledig ikke nødvendigvis en del af det effektive udbud, hvis vedkommende foretrækker at modtage understøttelse frem for at finde beskæftigelse. Niveaue af dagpenge og kontanthjælp samt betingelserne for understøttelse er således med til at styre det effektive arbejdsudbud. De aftalte mindstelønninger kan ligeledes være med til at styre det effektive arbejdsudbud, idet personer med en lavere produktivitet end mindstelønnen vil være afskåret fra at finde beskæftigelse, selv om de er registreret som ledige, og uanset at de ønsker at finde beskæftigelse. Omvendt kan en person, der er udenfor beskæftigelse, men ikke er registreret som ledig sagtens være en del af det effektive udbud, hvis personen ønsker et arbejde, men falder udenfor det definerede ledighedsbegreb.

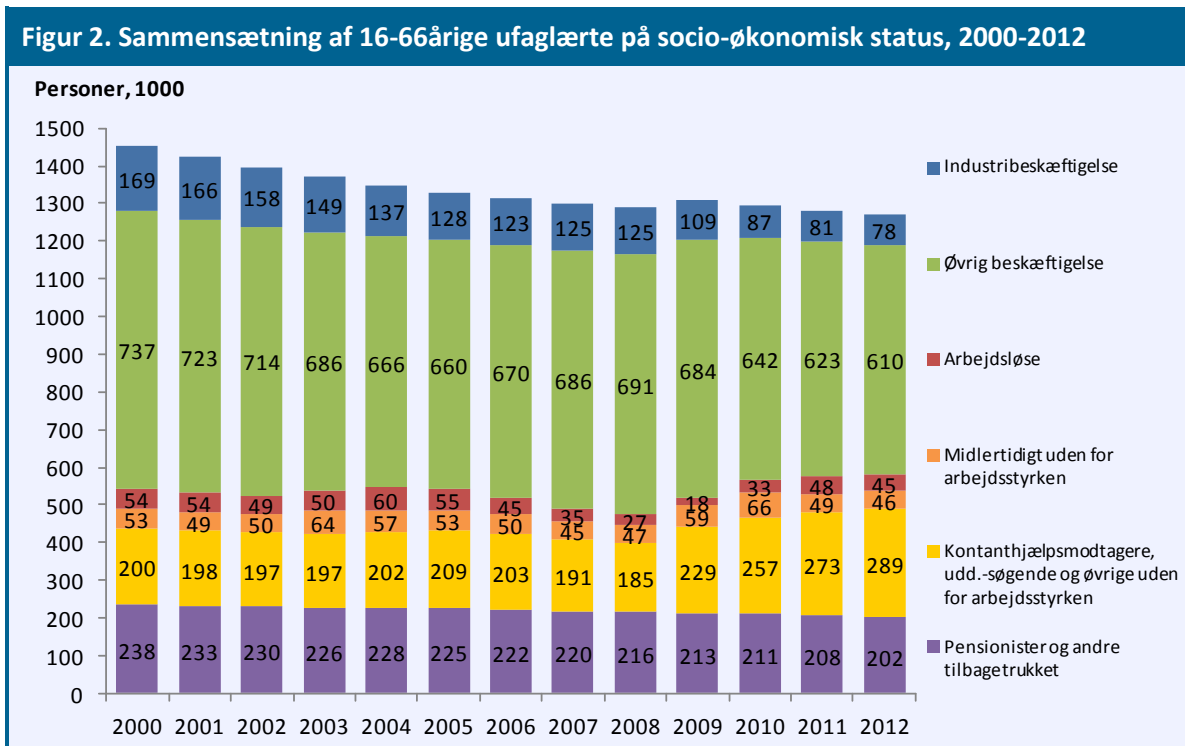
I de følgende afsnit vil vi derfor se på indikationer, der kan afsløre årsagerne til faldet i ufaglært beskæftigelse siden 2000.

Kun en del af beskæftigelsesfaldet for ufaglærte kan forklares ud fra lavere udbud

Fra 2000 til 2012 faldt antallet af ufaglærte personer (i og udenfor beskæftigelse) med knap 182.000 personer. Gruppen af pensionister og andre tilbagetrukket fra arbejdsmarkedet faldt i

samme periode med knap 37.000 personer. De øvrige socio-økonomiske grupper er således samlet set reduceret med ca. 145.000 (dvs. 182.000-37.000), hvilket svarer til et fald på 12 pct. Dette kan sammenholdes med et fald i den samlede beskæftigelse for ufaglærte på 24 pct. Det er en første indikation af, at den faldende ufaglærte beskæftigelse i det mindste delvist kan forklares ud fra et mindre udbud.

Denne forklaring understøttes umiddelbart af den (om end konjunkturcykliske) relativt stabile arbejdsløshed (målt i antal) over perioden. Bortset fra den usædvanligt lave arbejdsløshed omkring højkonjunktoren, der toppede i 2008, samt et enkelt lavkonjunktur-år i 2004 har den registrerede ledighed blandt ufaglærte været på mellem 45.000 og 55.000 personer, jf. figur 2.

Anm.: Der er databrud mellem 2008 og 2009, hvilket anslås til ca. 2.800 for høj industribeskæftigelse i 2008 og ca. 18.300 for hele økonomien.

Kilde: Danmarks Statistiks RAS-database

Det kan ikke afvises, at en del af de registrerede arbejdsløse ikke ønsker beskæftigelse, der aflønnes til mindstelønnen, og derfor ikke reelt udgør en del af det effektive arbejdsudbud.

Der kan være forskellige årsager til, at antallet af ufaglærte falder. En af årsagerne er, at nogle ufaglærte vælger at tage en uddannelse og dermed forlader gruppen af ufaglærte. Det reducerer udbuddet af ufaglært arbejdskraft. Denne reduktion i udbuddet kan dog være en direkte eller indirekte følge af et skift i arbejdsgivernes efterspørgsel efter uddannet arbejdskraft. Den direkte effekt vil være i form af, at en eksisterende arbejdsgiver motiverer medarbejdere til at uddanne sig, fordi virksomheden har brug for bedre uddannet arbejdskraft end tidligere. Den mere indirekte påvirkning gennem efterspørgslen vil være, når personer uden beskæftigelse tager en uddannelse for at modsvare erhvervslivets ønsker. Der kan således også ligge efterspørgselsbaserede årsager bag udviklingen i udbuddet af ufaglært arbejdskraft.

Figur 2 indikerer imidlertid også, at udbuddet ikke kan forklare hele beskæftigelsesfaldet for ufaglærte på i alt 218.000 personer i perioden. Det ses også ved, at både gruppen af kontanthjælpsmodtagere, uddannelsessøgende, børn og øvrige uden for arbejdsstyrken samt gruppen, der midlertidigt er udenfor arbejdsstyrken, ændrer sig i takt med konjunkturforskelene. Situationen på arbejdsmarkedet synes således at gøre det relativt mindre

attraktivt at være en del af arbejdsstyrken og udbyde sin arbejdskraft i en lavkonjunktur frem for i en højkonjunktur. Fra lavkonjunktur-året 2003 til toppen af højkonjunkturen i 2008 faldt antallet af personer i de to grupper uden for arbejdsmarkedet således med i alt 29.000, hvorefter tallet steg frem til 2012 med ca. 103.000 personer.

Hvis man (som et illustrativt regneeksempel) havde samme samlede antal af ledige, midlertidigt uden for arbejdsmarkedet samt kontanthjælpsmodtagere, uddannelsessøgende, børn og øvrige uden for arbejdsstyrken som i 2000 (dvs. 307.000 personer), ville det frigive godt 72.000 personer til beskæftigelse, hvilket svarer til en tredjedel af det samlede fald i beskæftigelsen af ufaglærte i samme periode.

Stor efterspørgselsændring efter arbejdskraft i industrien

Bag det svage fald i den samlede beskæftigelse siden 2000 ligger der også nogle væsentlige skift i branchesammensætningen. Eksempelvis er der sket et stort fald i industribeskæftigelsen på ca. 32 pct. i perioden 2000-2012.² En væsentlig del af dette fald skyldes en brancheomstilling fra industri til serviceerhverv, som pågår i alle højtudviklede økonomier.³ Men som et tidligere CEPOS-notat viser, har det danske fald i industribeskæftigelsen siden starten af 00'erne været særligt stort sammenlignet med andre lande.⁴ Denne udvikling kan kobles sammen med forværringen i den danske konkurrenceevne, hvilket bl.a. skyldes høje danske lønstigninger siden 2000.⁵

I forbindelse med den reducerede industribeskæftigelse er særligt de ufaglærte stillinger blevet nedlagt. Hvor industrien har fastholdt antallet af beskæftigede med en videregående uddannelse over perioden 2000-2012, er de industribeskæftigede ufaglærte reduceret med ca. 52 pct., hvilket svarer til ca. 90.000 personer, jf. figur 3.

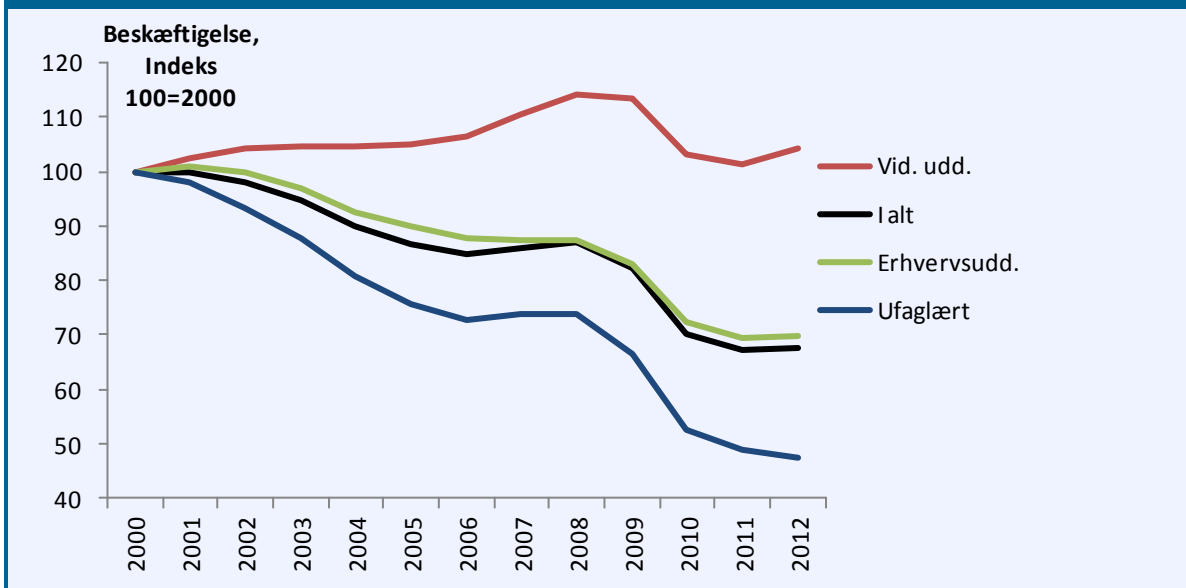
² Beskæftigelsestallene for industrien er baseret på RAS-databasen, da denne muliggør en opdeling på uddannelse. Den procentvise nedgang i industribeskæftigelse kan afvige fra opgørelser ud fra Nationalregnskabsstatistikken.

³ Se fx Produktivitetskommissionen (2013). Danmarks produktivitet – Hvor er problemerne?

⁴ CEPOS (2013). Danmark har haft det næststørste fald i industribeskæftigelsen i EU15 siden 2000.

⁵ CEPOS (2012). Lønkonkurrenceevnen faldt med 22 pct. i 00'erne.

Figur 3. Beskæftigelsesudvikling i industrien for 16-66 årige på uddannelsesniveau, 2000-2012

Anm.: Gruppen 'Uoplyst' er ikke medtaget i grafen. Der har her været en stigning på 50 pct., men fra et lavt udgangspunkt på ca. 6.000 personer. Statistikken er sammensat af forskellige tidsrækker, hvor der ifølge Danmarks Statistik er et databrud i 2008. Denne problematik er løst ved dels at nedjustere beskæftigelsestallene for perioden 2000-2008 med 2,2 pct. (jf. figur 1) og dels ved at koble tidsrækkerne i 2008.

Kilde: Danmarks Statistiks RAS-database

De ufaglærte har dermed stået for 63 pct. af de nedlagte stillinger i industrien fra 2000 til 2012, på trods af at de ufaglærte kun udgjorde 39 pct. af industribeskæftigelsen i 2000. Industrien udfaser således de ufaglærte stillinger hurtigst, når produktionen skal tilpasses. Dette billede gælder både i perioden op til højkonjunktoren og i perioden efter 2008. Dermed er industrien med til at reducere efterspørgslen efter ufaglært arbejdskraft særligt hurtigt.

Denne udvikling kan give ufaglærte nogle omstillingsudfordringer, idet en stor del af de ufaglærte må skifte branche eller må uddanne sig for fortsat at kunne finde beskæftigelse. Selvom det kan give nogle udfordringer, er denne udvikling ikke entydigt negativ. Et højere uddannelsesniveau i industrien kan være med til at øge produktiviteten i industrien. Hvorvidt denne produktivitetsevinst vil forbedre den danske konkurrenceevne afhænger dog af, om den øgede produktivitet mere end opvejer de øgede lønomkostninger, som typisk følger med, når virksomhederne øger uddannelsesniveaut.

I det omfang svækkelsen af den danske konkurrenceevne har været med til at reducere industribeskæftigelsen i Danmark, er der klare indikationer af, at det stiller ufaglærte i en særlig vanskelig situation. Når industrien reducerer beskæftigelsen, er det især de ufaglærte stillinger, der bliver nedlagt, hvilket reducerer den samlede efterspørgsel efter ufaglært arbejdskraft. En logisk følge af dette er således også, at forhold der kan bremse den negative beskæftigelsesudvikling vil have en særlig positiv beskæftigelsesvirkning for de ufaglærte. Den negative beskæftigelsestrend for industrien vil efter alt at dømme fortsætte i takt med, at servicesektoren øges, men en forbedret konkurrenceevne vil forbedre de kortsigtede beskæftigelsesmuligheder for ufaglærte og dermed reducere deres omstillingsudfordringer.

Eftersom strukturændringer i dansk økonomi må forventes også i fremtiden at føre til en reduktion i efterspørgslen efter ufaglært arbejdskraft, er det endvidere vigtigt, at så mange unge som muligt får en kompetencegivende uddannelse, samt at ufaglærte løbende har mulighed for at opnå formelle uddannelseskompetencer som følge af efteruddannelse. Alt tyder dog på, at en betydelig del af arbejdsstyrken ikke kan eller ønsker at opnå en faglært uddannelse. Derfor er det vigtigt, at Danmark også i fremtiden har et arbejdsmarked med plads til de ufaglærte.

Det kan derfor anbefales at lette afgifter og regulative byrder på erhvervslivet, hvilket vil forbedre konkurrenceevnen direkte. Desuden vil moderate lønstigninger (både inden for industrien og i erhverv der er underleverandører til industrien) kunne modvirke forværringen i konkurrenceevnen siden 2000. Endvidere anbefales det at sænke overførselsindkomster såsom kontanthjælp, idet lavere overførselsindkomster mindsker det opadgående pres på lønningerne på lavtlønsområdet, hvilket vil øge efterspørgslen efter ufaglært arbejdskraft.